

DYNAMIKA A STATIKA POJMU „SPOLEČENSTVÍ STÁTŮ“

Michal Tomášek*

Abstrakt: *Stejně jako dnes není nauka schopna vymezit Evropskou unii jako entitu sui generis, tak i v době meziválečné nebyla jednoznačně zařaditelná koncepce Společnosti národů. Antonín Hobza varoval, že snaha o to, aby Společnost národů byla za každou cenu zařazena do některé z kategorií jako „spolek států“, nemá rozumný smysl, protože jde o spojení států, které nemá v historii obdobu. V souladu s jinými evropskými teoretiky mezinárodního práva Antonín Hobza soudil, že obraz Společnosti národů by byl zkrácen, kdybychom na něj chtěli uplatňovat představy o tradičních organizačních uskupeních, neboť jde o nové období mezinárodního práva. Obdobnou argumentaci zaznamenáváme dnes v souvislosti s Evropskou unií snad jen s tím rozdílem, že o evropském právu nehovoříme jako o právu mezinárodním, ale jako o právu nadnárodním.*

Klíčová slova: *Společnost národů, Evropská unie, evropské právo, srovnávací právo*

ÚVOD

Posudek Soudního dvora Evropské unie (SDEU) z 18. prosince 2014, vydaný na základě čl. 218 odst. 11 Smlouvy o fungování EU (SFEU), ve věci slučitelnosti návrhu mezinárodní dohody o přistoupení Evropské unie k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv (EÚLP) a základních svobod se SFEU má z hlediska vývoje současného i budoucího evropského práva dalekosáhlý a mnohosemřný význam. V kontextu tohoto článku je pro autora východiskem věta, kde se soud vyjadřuje k povaze Unie z hlediska její státnosti. Soudní dvůr ve svém posudku uvádí, že jím odmítnutý „přístup zvolený v rámci dohody, který spočívá v tom, že je Unie postavena na roveň státu a je jí vyhrazena role ve všech ohledech totožná s rolí jakékoliv jiné Smluvní strany, nerespektuje právě to, co je vlastní povaze Unie“. Tím míní skutečnost, že se „vztahy mezi členskými státy budou řídit unijním právem a žádným jiným právem“. Uvažujme tedy. Kdyby se Unie měla podrobit externí kontrole v rámci mechanismu EÚLP jako kterýkoliv účastnický stát, byla by vlastně sama státem, jímž není. Opakovaně se tak vyjevuje otázka definice Unie jako entity „sui generis“. Od účinnosti Lisabonské smlouvy má Unie jako celek právní subjektivitu. Jako kterýkoliv stát, ale přece jinou, protože státem není. Ve vnějších vztazích, jak nám naznačil Soudní dvůr, ale i ve vztazích dovnitř EU. Teorie evropského práva mnohokrát upozornila odpůrce „demokratického deficitu“ tvorby unijního práva, že pokud by byl tento demokratický deficit zcela odstraněn, pak by se Unie stala federativním státem se vším všudy.¹ Výrok Soudního dvora ve shora citované části posudku je určitě třeba uvítat nejen v teorii evropského práva, ale i v politice. Čím přesnější bude definice Unie jako státu „sui generis“ vůči Unii jako federativnímu státu, tím bude jasnější, kdo je a kdo není eurofederalista. A tím obtížnější bude se tohoto označení dovolávat anebo se proti němu naopak vymezovat.

* Prof. JUDr. PhDr. Michal Tomášek, DrSc., Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Stať vznikla v rámci programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově PRVOUK 06 „Veřejné právo v kontextu europeizace a globalizace“. E-mail: tomasekm@prf.cuni.cz.

¹ GERLOCH, A. – WINTR, J. (eds). *Lisabonská smlouva a ústavní pořádek ČR*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 233 an.

1. STÁT A MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE

Diskuse o povaze Unie jako celku, chceme-li státu „*sui generis*“, není zdaleka vyčerpána. Počátky debat o prvcích státnosti mezinárodních organizací sahají do dob jejich vytváření a je z hlediska vývoje naší nauky mezinárodního práva potěšitelné, že se už do počátečních diskusí zapojili i českoslovenští internacionalisté, zejména Antonín Hobza. V rámci východisek tohoto článku budiž zdůrazněno, že diskuse o prvcích státnosti mezinárodních organizací se týkaly zejména Společnosti národů, která samozřejmě nemůže být chápána jako předchůdkyně dnešní Evropské unie. Stále platí všeobecně sdílený názor, podle něhož byla Společnost národů předchůdcem dnešní Organizace spojených národů. Tuto tezi mezinárodního práva nelze zpochybňovat. Nicméně, jde v tomto případě o něco jiného. Československá meziválečná nauka mezinárodního práva i jeho praxe, tedy československá diplomacie, rozvinuly v souvislosti s koncepcí Společnosti národů mnoho cenných teoretických poznatků. Mezi ně určitě patří koncepce nadnárodního „evropského práva“ nebo úvahy o omezování státní suverenity ve prospěch mezinárodní organizace. Obě posledně jmenované kategorie stály po druhé světové válce u zrodu evropských integračních procesů, ale i u zrodu nového oboru práva, totiž práva evropského. Z pohledu evropského práva budiž konstatováno, a citovaná pasáž posudku SDEU ve věci přistoupení EU k EÚLP to koneckonců potvrzuje, že ani dnes není obsah a rozsah nadnárodního evropského práva nebo omezování suverenity ve prospěch ES či EU uzavřeným problémem, a to ani na teoretické, ani na praktické úrovni. Poválečná integrace Evropy byla nejen logickým vyústěním výsledků druhé světové války, ale navázala bezpochyby na velké dílo integrace předválečné, na jejímž budování se podílely i národy, jímž to bylo po druhé světové válce znemožněno. Mezi nimi zaujímalo významné místo Československo a jeho diplomacie. Zkušenosti československé zahraniční politiky z budování předválečné Společnosti národů mají nepopíratelný historický význam. Jakkoliv nemohly být dlouho zúročeny, zůstávají poselstvím pro naši novodobou angažovanost jako nového člena Evropské unie.

Z teoretického hlediska existovaly po první světové válce dvě koncepce mezinárodního práva, které se týkaly právě vztahu států a nových mezinárodních organizací, včetně Společnosti národů. Jedna považovala Společnost národů za upevnění nových sociálně-organizačních zásad, které jsou v příkrém rozporu se starými čistě individualistickým pojmáním mezinárodního práva. Druhá říkala, že vytváření nových mezinárodních organizací typu Společnosti národů není ničím jiným, než zachováním tradičních forem, které se vytvořily během XVIII. a XIX. století. Antonín Hobza stavěl vznik Společnosti národů spíše do souvislosti s dřívějšími myšlenkami svazu evropských států nebo spolku evropských panovníků, kde byla vůdčí myšlenkou idea jednotné organizace světa.² Za všechny uváděl koncepci českého panovníka Jiřího z Poděbrad, respektive jeho kancléře Antonia Mariniho z Grenoblu. Ten vypracoval v roce 1492 projekt Spolku křesťanských knížat se svazovým rozhodčím soudem a stálým kongresem delegátů v zájmu zachování míru a obrany křesťanstva proti Turkům. Hobza upozornil, že projekt Jiřího z Poděbrad zdůraznil rovněž potřebu dobrých služeb a zprostředkování, pokud šlo o spory mezi členy spolku navzájem, ale i vůči nečlenům. Jestliže nebylo možné docílit mezi

² HOBZA, A. *Úvod do mezinárodního práva mírového*. Praha: vlastním nákladem, 1933, s. 215 an.

nečleny spolku smíru, poskytl spolek pomoc tomu státu, který byl ochoten upustit od války a podrobit se rozhodčímu výroku spolku. Tato idea byla podle Hobzova názoru promítnuta i do Paktu o Společnosti národů (čl. 15, odst. 6 a čl. 17), a to pro spory členů i nečlenů. Citované pasáže konstrukce Společnosti národů měly tak být podle některých názorů meziválečné československé nauky historickou reminiscencí koncepce Jiřího z Poděbrad, kterou měl v jeho době zmařit papež.³

2. ZRCADLO FEDERALISMU

V právněempirickém pojetí vyvstával, na rozdíl od doktríny, problém, který se týkal vzájemného poměru států a nové mezinárodní organizace. Šlo o rozšíření a zároveň konkretizaci zásad, formulovaných v Paktu o Společnosti národů, jenž nabyt dokonce až „ústavního“ významu. Nový právní řád měl zásadně respektovat státní individualitu jednotlivých národů a zároveň směřovat k vytvoření kolektivních záruk pro právo každého státu na svobodnou existenci. Místo přirozenoprávního pojetí osobních nebo základních práv státu se začala realizovat snaha formulovat systém povinností, které by zaručovaly respektování územní celistvosti a nedotknutelnosti každého státu.⁴ V tomto ohledu byla Společnost národů inspirována americkými názory té doby, obdobně jako po druhé světové válce byla původní myšlenka evropské integrace inspirována americkým federalismem. Samo heslo a název „Společnost národů“ jsou připisovány americkému prezidentovi Woodrowu Wilsonovi, který je měl poprvé uvést ve známé odpovědi válčícím stranám ze dne 18. prosince 1916. Žádal v něm, aby se válčící velmoci vyslovily o svých válečných cílech. Mimochodem, není bez zajímavosti, že prezident Wilson na počátku první světové války téměř popíral existenci mezinárodního práva, zatímco po zapojení USA do válečných operací začal hlásat ideu pevného nadstátního právního řádu⁵: „*Je nutno vytvořit takovou moc na ochranu nového právního řádu, aby žádný stát nebo skupina států nebyly s to postavit se na odpor takové mezinárodní moci.*“⁶ Během první světové války se ve Spojených státech důsledně připravovaly materiály i přímé konkrétní návrhy pro konečný statut Společnosti národů.⁷ Když se 3. února 1919 poprvé sešla komise pro jednání o Paktu Společnosti národů, byl to hlavně Woodrow Wilson, který zformuloval jeho základní texty. Právě ty obsahovaly takové principy jako záruky územní celistvosti a nezávislosti jednotlivých států, ustanovení o kontrole výroby a prodeje zbraní, jakož i první obrisy budoucího sankčního mechanismu. Wilson původně navrhoval koncepci, v níž byla zdůrazněna myšlenka organického propojení vnitrostátního

³ KAPRAS, J. *Un ancêtre de la Société des Nations*. Praha: Orbis, 1924, s. 11 an.

⁴ BENEŠ, E. *Les Accords de Locarno: Exposé faite par Edvard Beneš: Ministre des affaires étrangères le 30 octobre 1925 devant la Commission Parlementaire Permanente*. Praha: Orbis, 1924, s. 15 an.

⁵ HALÉVY, P. *Le président Wilson*. Paris: Payot & Co, 1918, s. 92 an.

⁶ WILSON, W. *The hope of the world; messages and addresses delivered by the President between July 10, 1919, and December 9, 1919, including selections from his country-wide speeches in behalf of the Treaty and Covenant*. New York: Harper & Brothers Publishing, 1920, s. 25.

⁷ Původní projekt se anglicky nazýval „*Covenant of the League of Nations*“, v němž slovo „*covenant*“ vyjadřovalo označení pro zvláště slavnostní smlouvy. Ve francouzském textu byl zvolen výraz „*pacte*“ a místo slova „*ligue*“, jež plně nevystihuje anglický výraz „*league*“, bylo ve francouzštině přijato označení „*société*“. Mělo tak být především naznačeno, že vytvořený svaz není uzavřenou entitou, nýbrž že je otevřen pro přistoupení jiným státům.

a mezinárodního práva. Uznání mezinárodní normy mělo být ze strany vlád členských států toliko formálním aktem a účast v kolektivní exekuci proti rušiteli míru měla mít povahu právní povinnosti, stejně jako účast v procesu odzbrojení. Původní Wilsonův plán doplňoval povinnost respektovat územní nedotknutelnost a politickou nezávislost ještě o možnost územní revize ze strany orgánů Společenství národů. Tato koncepce se zejména britským právníkům zdála být příliš radikální, a proto citovaný americký návrh přepracovali do kompromisní podoby, v níž byl nakonec Pakt o Společnosti národů dne 28. června 1919 přijat.⁸ Nebyl ovšem samostatnou mezinárodní smlouvou v právním slova smyslu, ale nabyl platnosti současně s Versailleskou mírovou smlouvou.⁹ Americké ideje tak nikoliv poprvé, a jak ukazuje i vývoj evropské integrace po druhé světové válce, rozhodně ne naposledy, evropskou integraci ovlivnily. Hlavní evropské integrační kroky jsou tradičně poměřovány americkými zkušenostmi. Na tomto místě je vhodné zastavit se u myšlenky, zda srovnání amerického federalismu s evropskými integračními kroky, které po první světové válce byly formulovány toliko v dílčích politických a ideologických konturách, není pouhou poetickou licencí. Sama tato pochybnost skrývá v sobě ovšem důvody k jejímu odmítnutí. Americký federalismus byl až do přijetí Ústavy USA také spíše politickou koncepcí, stejně jako je tomu dnes v Evropské unii. Byla-li tato politická koncepce v Severní Americe kdysi podtržena ideou ekonomické unie, ekonomicky silného „amerického národa“, pak je tu jistě důvod pro srovnání s obdobnou koncepcí v Evropě po druhé světové válce.¹⁰ Zatímco v USA bylo vždy dobře možné podtrhnout jednotu zejména ekonomických zájmů jednotou amerického národa, bylo naproti tomu v Evropě vždy použití pojmu „národní“ k takovému účelu nejen nevhodné, ale dokonce nebezpečné. Navíc před druhou světovou válkou jakékoliv integrační snahy v Evropě postrádaly ekonomický náboj a soustřeďovaly se výhradně na otázky politické, což bylo mimo jiné předurčením k jejich neúspěchu. Absence ekonomického prvku ve Společnosti národů odráží určitě skutečnost, že do vzniku poválečných evropských integračních uskupení byla otázka suverenity chápána spíše ve smyslu politickém, nikoliv také ve smyslu ekonomickém.

Jistým příkladem pro evropské státy ovšem mohla být v obecné rovině skutečnost, že Ústava Spojených států vytvořila teoreticky dokonalou federaci, jež omezila pravomoci jednotlivých amerických států a výkon některých pravomocí svěřila Unii. Avšak ani dělba pravomocí, zakotvená v článku I, oddílu 8 Ústavy Spojených států, ani Devátý a Desátý dodatek k Ústavě nezabránily konfliktům. Problém rozsahu federálních a státních pravomocí a spory mezi oběma centry o výkon těchto pravomocí se staly předmětem mnoha soudních sporů, včetně sporů o výklad Ústavy. Doktrína vztahu státních a federálních pravomocí nebyla uspokojivě vyřešena ani v době, kdy Woodrow Wilson formuloval klíčové dokumenty Společnosti národů. Až po roce 1937 přešla americká praxe k tzv. „kooperativnímu federalismu“, čili k oddělování pravomocí ke vzájemné spolupráci při rozhodování federálních a státních orgánů.¹¹ Americká doktrína se původně opírala

⁸ BAKER, R. S. *Woodrow Wilson and World Settlement*. New York: Doubleday, Page & Company, 1922, s. 213.

⁹ ONDŘEJ, J. K vývoji práva mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení od Vestfálského míru do druhé světové války. *Právněhistorické studie*. 2009, č. 40, s. 115–128.

¹⁰ TOMÁŠEK, M. Federalismus a regionalismus – dva směry „evropského“ práva. *Právník*. 1992, č. 3–4, s. 295–306.

¹¹ CONLAN, T. *Intergovernmental reform until Nixon and Reagan*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 1988.

o známý rozsudek ve věci *McCulloch vs. Maryland*,¹² v němž tehdejší předseda Nejvyššího soudu USA John Marshall (1801–1835) rozšířil federální pravomoci na úkor pravomocí státních a v citovaném rozhodnutí vyslovil názor, že „*Ústava USA byla vytvořena jménem všeho lidu a nikoliv soustavou amerických států*“. Tento právní názor modifikoval následně Nejvyšší soud USA za předsednictví Rogera B. Tanneye (1835–1864) tak, že v rozhodnutí *Ableman vs. Booth*¹³ byla sice deklarována nadřazenost federálních zákonů, avšak s tím, že je nezbytné dohlížet, aby státy byly chráněny proti přílišným federálním zásahům. Poté, kdy v době občanské války chtěly některé státy z Unie vystoupit, předseda Nejvyššího soudu Chase (1864–1873) v soudním rozhodnutí ve věci *Texas vs. White*¹⁴ napsal, že „*Ústava je ve všech svých ustanoveních založena na neporušitelné Unii, složené z neporušitelných států*“. Přesto Nejvyšší soud USA i ve své další rozhodovací činnosti tvrdošíjně odmítal princip „národní převahy“ a v devadesátých letech XIX. století zašel dokonce tak daleko, že umožnil jednotlivým státům vykonávat všechny pravomoci s výjimkou těch, které byly výslovně svěřeny Unii. Jednotlivé státy se tak staly vlastně nástroji rozhodovací činnosti Kongresu v jemu svěřených otázkách, což bylo patrně inspirativním prvkem pro Kongres.¹⁵ Koncepce „dvojího federalismu“, aplikovaná v USA právě v době vzniku Společnosti národů, a to až do konce třicátých let XX. století, dovoľovala ve své extrémní podobě Kongresu vykonávat jen výslovně svěřené pravomoci a nikoliv už tzv. „implikované pravomoci“ ve smyslu článku 18 Ústavy USA. Takový mohl zřejmě být obrys nějaké budoucí nadnárodní organizace, k níž by se Společnost národů mohla stát prvním krokem. Není ovšem bez zajímavosti podtrhnout, že Spojené státy americké Pakt o Společnosti národů nikdy neratifikovaly a nestaly se tak jejím členem.

3. SVAZ STÁTŮ

Společnost národů byla zřízena jako samostatný svaz států, který měl časem nabýt univerzální povahy. Jejím úkolem měla být ochrana nedotknutelnosti a politické nezávislosti členských států jako úkol, který vyplývá ze základní myšlenky mezinárodního práva a ve své konkretizaci vyžaduje zamezit válečné aktivity, omezit zbrojení, ozbrojené násilí a upřednostnit mírové řešení mezinárodních sporů. Společnost národů byla ve své době považována za organizaci všeobecné povahy, způsobilou řešit problémy právotvorné, správní, procesní i exekuční. Tato její povaha byla odvozována zejména ze čl. 11 Paktu o Společnosti národů, z něhož měla plynout zvláště povinnost Společnosti národů činit veškerá opatření, nezbytná pro zachování míru mezi národy. Československý internacionalista M. A. Zimmermann¹⁶ napsal, že se poprvé v dějinách mezinárodního práva realizuje program právní organizace lidstva ve formě univerzálního spolku států a poprvé se rovněž, alespoň ve fragmentární formě, zdůrazňuje princip kolektivní reakce proti státu, který je rušitelem míru a práva. Antonín Hobza ovšem poukázal na skuteč-

¹² 4 Wheat 316,4 L., Ed. 579, 1819.

¹³ 21 How. 506, 1859.

¹⁴ 7 Wall. 700, 19 L., Ed. 227, 1869.

¹⁵ CONLAN, T. *Intergovernmental reform until Nixon and Reagan*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 1988.

¹⁶ ZIMMERMANN, M. A. *Společnost národů*. Praha: Orbis, 1931, s. 266 an.

nost, že Pakt o Společnosti národů má povahu nejen aktu právního, nýbrž i politického. „*Úmyslně neurčitá ustanovení*“, píše Hobza,¹⁷ „*a to právě ve věcech nejdůležitějších, mají jednak umožnit politické – někdy se také říká praktické – řešení sporných otázek, aniž by bylo třeba zřejmě porušovat platnou normu – jednak nemají bránit vzniku pevné tradice, budované podle skutečné situace a podle poměrů, jak se teprve v budoucnosti vyvinou*“. Tím se podle Antonína Hobzy vysvětloval odpor, jenž ve Společnosti národů po dlouhá léta panoval vůči přesnějšímu vymezení některých norem. Většina členů dávala přednost neurčitému textu, který umožňoval pružný výklad se zřetelem k řešení jednotlivých otázek. Tím se také vysvětluje neúspěch Společnosti národů při řešení řady krizí, zvláště koncem třicátých let. Hobza ovšem počátkem třicátých let soudil, že právě tím se ulehčoval život organizaci, v jejíž trvání mnozí nevěřili. Dosavadní zkušenosti daly podle Hobzova názoru za pravdu opatrným tvůrcům Paktu i „rozvážné“ politice vedoucích činitelů Společnosti národů. I Antonín Hobza ovšem musel už počátkem třicátých let připustit, že přibývalo sporů o výklad Paktu o Společnosti národů, a tím sílily též hlasy volající po jeho přesnějším dodržování. V této souvislosti Hobza uznal, že ve Společnosti národů panovala všeobecná nechuť k právnímu řešení mezinárodních sporů ve snaze, aby za každou cenu bylo dosaženo smírného řešení. Náležitý výklad ustanovení Paktu o Společnosti národů podle přesných pravidel mezinárodního práva by tak podle něj nemohl poskytnout přesný obraz, jak Společnost národů ve skutečnosti fungovala. Neexistovala tu totiž, na rozdíl od Evropských společenství, soudní instituce s obligatorní kompetencí vykládat příslušné normy.

4. CIVITAS MAXIMA

O Společnosti národů se v nauce, včetně nauky československé, hojně hovořilo jako o potenciálním „ústředním státu“ (*civitas maxima*), přestože se jedním dechem vesměs dávalo najevo, že nemá ústřední politickou moc či organizaci nebo že jeho ústřední moc či organizace není zcela dostačující.¹⁸ Antonín Hobza v této souvislosti napsal, že všechno právo se dosud tvořilo ve svazech, ať rodinných, kmenových, národních nebo církevních. Právo šlo podle Hobzy zároveň s vládou a se svazovou mocí. Již z toho lze soudit, že také mezinárodní právo se bude vyvíjet tak, aby se stalo „právem svazovým“. Bez svazové moci nelze sjednat uspokojivé záruky ani právní sankce. Proto již po staletí lidstvo uvažovalo o dovršení své právní organizace, o jakémsi světovém svazu (*civitas maxima*), jenž by uskutečnil harmonii národů, zabezpečil mír a uplatnil jediné právo.¹⁹ Proto československá nauka odkazovala nejen na středověké projekty takových organizací, například na shora zmíněný projekt Jiřího z Poděbrad, ale též na projekty novověké, jež se neměly zastavit u jednotlivých států, ale usilovaly o nadstátní svazy.

¹⁷ HOBZA, A. *Úvod do mezinárodního práva mírového*. Praha: vlastním nákladem, 1933, s. 219.

¹⁸ Srov. zejm. KELSEN, H. *Das Problem der Souveränität und die Theorie des Völkerrechts*. Tübingen: Mohr, 1920; KREJČÍ, J. *Právní jevy v čase*. Praha: Vydavatelstvo časopisu Moderní stát: Právnícké knihkupectví a nakladatelství, 1937; MASARYK, T. G. *Světová revoluce za války a ve válce 1914–1918*. Praha: Čin, Orbis, 1925; ADAMOVIČ, L. *Grundriß des tschechoslowakischen Staatsrechtes*. Wien: Österreichische Staatsdruckerei, 1929. ADLER, F. *Die Grundgedanken der tschechoslowakischen Verfassungsurkunde in der Entwicklungsgeschichte des Verfassungsrechtes*. Berlin – Breslau: Hermann Sack, 1927.

¹⁹ HOBZA, A. *Úvod do mezinárodního práva mírového*. Praha: vlastním nákladem, 1933, s. 214–215.

Podle Antonína Hobzy byla Společnost národů „*vyvrcholením organizace lidstva*“ a „*náběhem k jednotné organizaci lidstva*“.²⁰ Ovšem zůstalo toliko u náběhu, protože mezi zakladateli Společnosti národů nebyl dostatek vůle založit nadstátní vůli. V každé části Paktu o Společnosti národů lze pozorovat, jak byly nové myšlenky nadstátnosti potlačovány dosavadní zátěží právního myšlení.²¹ Jestliže, jak řečeno výše, se Společnost národů nejvíce podobala „spolku států“, pak je třeba dodat, že od dokonalého modelu „spolku států“ ji dělil především nedostatek geografického základu. Na druhé straně, „spolek států“ má především hájit zájmy určité oblasti, kdežto Společnost národů měla ambice řešit úlohy nadstátní.

Stejně jako dnes není nauka schopna vymezit, do jaké kategorie spadá Evropská unie, tak i v době meziválečné nebyla koncepce Společnosti národů jednoznačně zařaditelná. Hobza varoval, že snaha o to, aby Společnost národů byla za každou cenu zařazena do některé z kategorií jako „spolek států“, nemá rozumný smysl, protože jde o spojení států, které nemá v historii obdobu.²² V souladu s jinými evropskými teoretiky mezinárodního práva Antonín Hobza soudil, že obraz Společnosti národů by byl zkreslen, kdybychom na ni chtěli uplatňovat představy o tradičních organizačních uskupeních, neboť jde o nové období mezinárodního práva.²³ Obdobnou argumentaci zaznamenáváme dnes v souvislosti s Evropskou unií snad jen s tím rozdílem, že o evropském právu nehovoříme jako o právu mezinárodním, ale jako o právu nadnárodním.

Poválečná integrace Evropy a střetávání federalistických, supranacionalistických a neofunkcionalistických koncepcí do značné míry odhalují problémy předválečné Společnosti národů a vnitřní příčiny jejího neúspěchu. Srovnání poválečné evropské integrace, vzniku Evropských společenství a Evropské unie s předválečnou Společností národů totiž vůbec není prázdnou množinou. Společnost národů byla ve své době považována za pokus o nadstát, „*civitas maxima*“, jehož ideálem do budoucna bylo obsáhnout všechny státy.²⁴ Není bez zajímavosti, že už v souvislosti se Společností národů ve 20. letech vznikaly obdobné státovědecké úvahy jako o sedmdesát let později v souvislosti s Evropskou unií. Ve Společnosti národů spatřovala kupříkladu německá nauka tzv. „spolek států“ („*Staatenbund*“), jakožto mezinárodní society, již lišila od „spolkového státu“ („*Bundesstaat*“), který vznikl sdružením jako nový celkový stát „*civitas composita*“, nadřízený jednotlivým dílčím státům, jež jsou jeho členy, s vlastní suverenitou, vlastní

²⁰ Ibidem.

²¹ Výstižně charakterizoval tento rozpor kolumbijský delegát Urrutia roku 1921 slovy: „*La Société des Nations vit dans un système de transaction perpétuelle entre le principe de la souveraineté des Etats et le principe de l'Association*“ („Společnost národů žije v systému neustálého pohybu mezi principem suverenity a principem spolku“). Citováno dle HOBZA, A. *Úvod do mezinárodního práva mírového*. Praha: vlastním nákladem, 1933, s. 248.

²² HOBZA, A. *Úvod do mezinárodního práva mírového*. Praha: vlastním nákladem, 1933, s. 248 an.

²³ Kupříkladu německý internacionalista Alexander Hold-Ferneck soudil, že Společnost národů patří v mezinárodním životě mezi jevy, které vznikly teprve nedávno, nikdo neví, jak dlouho tu budou, a proto doporučuje zdrženlivost při vědeckém hodnocení podobných jevů. („*Ein Gebilde, das in der Geschichte seinesgleichen sucht, und an dessen Errichtung noch vor zwanzig Jahren keine Regierung auch nur im entferntesten gedacht hat... Bei der Jugend des Bundes und bei der Ungewissheit des Schicksals, das ihm bescheiden ist, scheint es verführt zu sein, die Frage zu erörtern, ob er Subjekt des Völkerrechts ist oder nicht*“). Citováno dle HOBZA, A. *Úvod do mezinárodního práva mírového*. Praha: vlastním nákladem, 1933, s. 250.

²⁴ KELSEN, H. *Allgemeine Staatslehre*. Berlin: Julius Springer, 1925 nebo KELSEN, H. *K reformě Společnosti národů*. Praha: Mezinárodní kulturní liga, 1938.

právní subjektivitou a vlastním státním občanstvím.²⁵ Takové fáze Společnost národů dosáhnout neměla. Když počátkem devadesátých let německý Spolkový ústavní soud posuzoval žaloby na ústavnost Maastrichtské smlouvy, zopakoval výše uvedené kategorie „*Staatenbund*“ a „*Bundesstaat*“ s tím, že ideálem Evropské unie je spíše zvýraznit rysy pojmu „*Staatenbund*“.²⁶ Obdobně rakouský konstitucionalista Herbert Schambeck zdůrazňuje formování rakouského státu jako spolku („*Verbund*“) německy (a dlouho i česky) mluvících zemí.²⁷ Nový rakouský stát vznikl po první světové válce právě spojením německy mluvících spolkových zemí. A spojením evropských zemí obdobně vznikla i Evropská unie. Toto rakouské vidění EU jako entity vzešlé spojením evropských zemí dává Rakousku odpověď na otázku, co je vlastně Evropská unie. Rakouská terminologie používá v tomto smyslu pojem „*Staatenverbund*“.²⁸ Ovšem nejde jen o pojmy. Schambeckem popisované rakouské pojetí EU znamená silné sebevědomí jednotlivých členských zemí EU. A Schambeck ví, o čem mluví. Jako předseda Spolkové rady prosadil značné posílení pravomocí spolkových zemí na úkor federálních vídeňských prerogativ. Rakouské sebevědomí v Evropě má přirozeně i svůj význam vůči nepoměrně většímu a silnějšímu německy mluvícímu sousedovi. Nicméně je asertivní, ohleduplné a důsledně dbalé evropských hodnot. I my jsme středně velká evropská země a musíme být v Evropě slyšet. Je na čase, aby bylo slyšet méně urážek evropské integrace a evropských struktur a více českých myšlenek, které by, stejně jako ty rakouské, mohly integraci obohatit.

5. NADNÁRODNÍ ORGÁNY

Poučení z chyb předválečné spolupráce v rámci Společnosti národů spolu s inspirací americkým federalismem vedlo koncem 40. let v Evropě ke vzednutí vlny federalismu evropského. V té době ovšem už byla československá diplomacie stranou dění, neboť její další směr se měl po dlouhých čtyřicet let orientovat na sovětské představy, ovládané doktrínou „proletářského internacionalismu“. V západní Evropě se začala zřetelně profilovat myšlenka celoevropského politického orgánu a celoevropského politického dokumentu, jakési „Evropské ústavy“. V praxi se ovšem ukázalo, že dobře míněné pojetí celoevropského politického orgánu a následné celoevropské federální ústavy postrádalo základní náležitost – vynutitelnost. Proti ní se rozhodně postavila řada zemí v čele s Velkou Británií a skandinávskými státy. Skutečná hodnota evropské politické integrace se omezila na hodnotu širokého politického fóra, poskytujícího prostor pro debaty o budoucích podobách sjednocené Evropy.

Po druhé světové válce bylo integrační úsilí dostatečným hnacím motorem pro Francii, stejně jako pro Německo. Naproti tomu malé národy, jako třeba Belgičané, měli jisté obavy z ochrany vlastní suverenity a usilovali o co nejlepší zajištění vlastních zájmů.

²⁵ HOBZA, A. *Úvod do mezinárodního práva mírového*. Praha: vlastním nákladem, 1933, s. 169 a tam citovaná díla.

²⁶ Podrobněji TOMÁŠEK, M. *Statě o Evropské unii*. Praha: Codex, 1994, s. 9 an.

²⁷ JANKO, A. – BANASZAK, B. – NOCILLA, D. – SCHMITT GLAESER, W. – TOMÁŠEK, M. – *Herbert Schambeck: Beiträge zum Verfassungs- und Europarecht*. Wien: Verlag Österreich, 2014.

²⁸ Viz též recenze knihy citované v předchozí poznámce: BLAHOŽ, J. Schambeck, Herbert. *Beiträge zum Verfassungs und Europarecht*, Herausgegeben von Andreas Janko, Boguslaw Banaszak, Damiano Nocilla, Walter Schmitt Glaeser, Michal Tomášek. Wien: Verlag Österreich 2014, pp. 461. *The Lawyer Quarterly*. 2015, No. 1, s. 73–75.

Byl to právě belgický politik Henri Spaak, který narýsoval koncepci nadnárodních orgánů s odevzdanými pravomocemi jako jeden ze způsobů ochrany zájmů malých národů. Tato koncepce byla koncem 50. let převzata do konstrukce orgánů Evropského hospodářského společenství a ve své podstatě je využívána dodnes. Stejně jako v době předválečné, také bezprostředně po skončení druhé světové války pokus politické integrace Evropy v podstatě ztroskotal. Problémem byla opět otázka přenášení politické suverenity na vyšší celky, což bylo neprůchodné před válkou, stejně jako po válce, a ani dnes není tento proces zcela bezproblémový.

Přesvědčení Evropané se nicméně nevzdali vize integrované Evropy. Jestliže tato integrace byla neprůchodná politickou koordinací, pak měl být dán dostatečný prostor mezistátní koordinaci jednotlivých sektorů ekonomiky. Nejprve, podle Schumana, sektoru uhlí a oceli. Tento funkcionalistický přístup, postavený na zásadě prvenství hospodářských a technických faktorů, byl produktem pluralistické, odizolované společnosti, ovládané myšlenkou racionálního vedení. Hospodářská a technická integrace, jako nevyhnutelný důsledek slabosti oddělených států, měla vést k postupné politické integraci ve formě evropského politického společenství, okolo něhož se soustředí jednota národů, politická legitimita a schopnost rozdělovat a regulovat.

První praktický krok poválečné evropské integrace – Schumanův plán z roku 1950 – byl co do svého doktrinárního pozadí kompromisem mezi federalistickými a funkcionalistickými vlivy. Schuman i Adenauer se v duchu funkcionalismu shodli, že tehdejší krize ocelářství mohla být vyřešena toliko vzájemnou harmonizací výroby a investic, a v duchu federalismu došli k názoru, že taková harmonizace bude úkolem „zvláštního orgánu pro ocel“, složeného ze zástupců vlád, který bude nadán pravomocí definovat generální linii průmyslu, investic, objemu výroby a cen. Jestliže Schuman a Adenauer pochopili nutný rámec ekonomické integrace, pak konkrétní náplň práce přinesl do západoevropské ekonomické integrace bezesporu technokrat Jean Monnet. Tajemstvím Monnetova úspěchu byla koncepce akceschopného Vysokého úřadu pro uhlí a ocel, předchůdce Komise ES, a rozvinutý systém práce jednotlivých pracovních komisí. Praktické fungování Monnetova systému, charakterizované rovnáhou federalistických a funkcionalistických prvků, zformovalo počátkem 50. let politickou kompromisní doktrínu funkcionálního federalismu, někdy též zvanou „sektorový federalismus“. Ta se také promítla do Pařížské smlouvy, zakládající Evropské společenství uhlí a oceli z roku 1951.

Pařížská smlouva však sama vyprodukovala nejen první instituci západoevropské ekonomické integrace – Vysoký úřad, nezávislý na vládách členských států, a nadaný rozhodovací pravomocí nad členskými státy, ale nechtěně také další právně politickou doktrínu – doktrínu supranacionality. Z věcného hlediska je supranacionalita vlastně projevem zbytnělého federalismu, takže staví orgány Společenství nad členské státy bez možnosti těchto členských států zásadněji ovlivňovat činnost takových společných orgánů. V souvislosti s Pařížskou smlouvou budiž řečeno, že úloha Rady Evropského společenství uhlí a oceli, složené ze zástupců členských států, tak jak byla popsána v čl. 26–28 Pařížské smlouvy, byla natolik slabá, že umožňovala Vysokému úřadu být skutečně takřka nekontrolovatelným nadnárodním orgánem. I když byla supranacionalita ve vývoji komunitárních právních a politických teorií spíše technickým nedostatkem první ze smluv o Evropských společenstvích než počátkem dalšího myšlenkového proudu,

silně ovlivnila myšlení některých eurokratů v Komisi ES, což se stalo později nejednou zdrojem vážných či méně vážných institucionálních krizí ES.²⁹

První roky zkušeností z fungování Evropského společenství uhlí a oceli ukázaly, že jsou-li určité sektory hospodářského života suverénních států integrovány a postaveny pod kontrolu společných orgánů, mohou být spuštěny procesy, které rozšiřují společnou a koordinovanou aktivitu na další sektory společenského života, hospodářské i politické. Tato expanzivní logika integrace, zvaná též „doutňákový efekt“, vysvětlitelná nejlépe prudkým šířením ekonomických potřeb integrace jednotlivých států je podstatou nefunkcionalistické teorie.

Konkrétněji řečeno, účastníci Evropského společenství uhlí a oceli záhy došli k závěru, že realizace společného trhu pouze ve dvou sektorech může být účinná jen tehdy, budou-li podniknuty integrační kroky také v ostatních, přímo či nepřímo souvisejících oblastech. Nefunkcionalistickým produktem takových tlaků jsou Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství a Evropského společenství pro atomovou energii, uzavřené v Římě roku 1958. K tomu je třeba připočítat společně sdílený názor vlád zúčastněných zemí, že navzdory četnosti názorů a očekávání bude možné pokročit při prohlubování evropské integrace. Nefunkcionalistická koncepce římských smluv je ještě jasnějším odklonem od federalismu než koncepce smlouvy pařížské. Posílením pravomocí členských států vůči orgánům Společenství, hlavně vůči Komisi ES, neofunkcionalismus teoreticky popřel princip supranacionality. Neofunkcionalisté, připisující významné pravomoci zástupcům členských států v Radě ES, si byli vždy jasně vědomi potřebnosti iniciativ ze strany vlád členských států a rozhodujícího postavení těchto členských států při určování dalších směrů integračních postupů nebo při řešení případných sporů.

6. NADSTÁTNÍ PRÁVO

Je nesporné, že Společnost národů vytvořila dílčí právní řád, jenž měl podle soudobých teoretiků provizorní a regionální povahu, s tím, že mohl potencionálně realizovat svůj základní cíl, pokud by se stal právním řádem univerzálním.³⁰ Regionálně omezená povaha Společnosti národů, a chceme-li jejího právního řádu, vyplynula ze skutečnosti, že ne každý suverénní stát, uznaný za subjekt mezinárodního práva, byl do Společnosti národů *ipso iure* připuštěn.³¹ Právo Společnosti národů se tak definovalo jako speciální právo s tím, že obecně spočívalo na základech univerzálního mezinárodního práva. V tomto ohledu můžeme vidět jistou podobnost se současným právem evropským, které se rovněž považuje za samostatný právní řád, ale svůj vznik odvozuje z obecného mezinárodního práva, neboť smlouvy o založení současných evropských integračních uskupení jsou smlouvami mezinárodními. Také v dnešním evropském právu není každý suverénní evropský stát *ipso iure* členem Evropské unie.

²⁹ TOMÁŠEK, M. – TÝČ, V. et al. *Právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2013, s. 34 an.

³⁰ ZIMMERMANN, M. A. *Společnost národů*. Praha: Orbis, 1931, s. 88 an.

³¹ Návrh, aby každý suverénní stát byl automaticky a bez dalších podmínek přijat za člena Společnosti národů, podala v roce 1920 Argentina, ale její návrh nebyl přijat. (*Actes de la Société des Nations*, I.A. 1920, 276). Viz HOBZA, A. *Úvod do mezinárodního práva mírového*. Praha: vlastním nákladem, 1933.

Z teoretického hlediska nelze zapomenout, že to byla právě Společnost národů, kde se v meziválečném období prohloubila myšlenka vytvořit mezistátní či přímo nadstátní právní systém. Tato myšlenka nebyla ovšem zdaleka vynálezem Společnosti národů. Již koncem XIX. století prosazovala nejstarší světová komparatistická instituce *Société de législation comparée*, založená roku 1869 v Paříži, myšlenku „*lex multiplex, universa curiositas, ius unum*“,³² tedy koncepci společného právního řádu, vycházející předně z využití srovnávacího práva. Právněfilozofickým základem tu bylo dospět k jedinému světovému právu. Společenská objednávka takové koncepce ovšem nemohla být příliš velká patrně proto, že proces globalizace zdaleka nepokročil do té míry jako dnes.

Viděno dnešními očima, proces globalizace vede k restrukturalizaci modelu moci a vlivu ve světě, a tím působí jak na národní právní systémy, tak na míru suverenity jednotlivých národních států. Jak ovšem upozorňuje náš přední současný internacionalista Jiří Malenovský, díky ústavním soudům členských států je unijní právo sice hladce respektováno a prováděno obecnými (podústavními) soudy, ale v důsledku jejich zásahů se také komplikuje a relativizuje neomezený vstup unijního práva do právních řádů členských států a zpomaluje jeho vývoj. Původní supranacionální smluvní projekt tak je, jak Malenovský píše, jednotlivými judikáty ústavních soudů postupně rozměňován, což si otcové projektu jen sotva přáli.³³ Národní právo musí stále častěji řešit problémy, které překračují hranice států, k čemuž je třeba neustále zvat na pomoc mezinárodní právo, ale i právo srovnávací. Používání mezinárodního i srovnávacího práva nelze v takovém kontextu považovat za luxus, nýbrž za projev vizionářství. Vztah mezinárodního a srovnávacího práva považujeme dnes za vzájemně se doplňující soužití dvou prostředků k překonání provincialismu národních právních systémů. Oba dva pilíře kosmopolitní úlohy práva uspokojují intelektuální rozčarování z národního práva, a proto musejí spolupracovat. Tato jejich spolupráce je přátelská a dělná, obě disciplíny nejsou od sebe izolovány a těží ze vzájemných vazeb. Jako příklad je možné uvést harmonizaci práva v Evropské unii, u jehož ideového zrodu stálo srovnávací právo a pro něž mezinárodní právo vytvořilo nástroje a instituty. A tu budiž opět citován Jiří Malenovský, který soudí, že se právo ES/EU stalo satelitním systémem mezinárodněprávního řádu, s nímž je v určitých ohledech zacházeno jako s tzv. autonomním režimem, propojeným s obecným mezinárodním právem. To s sebou podle Malenovského nese, že ve vztazích mezi Uníí a členskými státy, jakož i mezi členskými státy v rámci působnosti unijního práva, jsou právně relevantní pravidla obecného mezinárodního práva. „*Ta nesyستمově vytvářejí konkurenci unijní úpravě a erodují působnost zásad výlučnosti a přednosti unijního práva, na nichž je jeho nezávislost založena.*“ V úvodu citovaný posudek o slučitelnosti návrhu dohody o přistoupení EU k EÚLP s primárním unijním právem je obrannou reakcí na tento trend a jak píše Malenovský, lze ho označit „*za „manifest“ autonomie unijního právního řádu.*“³⁴ Cílem mezinárodního práva je poznání cizích právních systémů, k čemuž srovnávací právo vytvořilo příslušné metody. Spolupráce mezinárodního

³² KNAPP, V. *Velké právní systémy – Úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996, s. 10.

³³ MALENOVSKÝ, J. 60 let Evropských společenství: od francouzského „supranacionálního“ smluvního projektu k jeho německému „podústavnímu“ provádění. *Právník*. 2012, č. 7, s. 673–722.

³⁴ MALENOVSKÝ, J. Půlstoletí od rozsudku Costa/ENEL: je unijní právo (stále) zvláštním právním řádem?. *Právník*. 2015, č. 3, s. 193–215.

a srovnávacího práva není ovšem statická, nýbrž jde o proces dynamický. Proces globalizace dnes daleko více než v meziválečném období potlačuje základní rozdíly mezi právními systémy, což by zdánlivě mohlo mít na srovnávací právo tlumící účinek. Ve skutečnosti ovšem může globalizace srovnávací právo posílit v úloze kritika harmonizačních metod a postupů. Jakkoliv je vliv globalizace na srovnávací právo relativní, v každém případě může globalizace narušit vzájemnou rovnováhu obou disciplín. Současná americká nauka proto někdy operuje s pojmem „transnacionální právo“, aby setřela rozdíly mezi mezinárodním a srovnávacím právem. Pokud jde o mezinárodní právo veřejné, je globalizace nezpochybnitelným impulsem k jeho dalšímu rozvoji, zejména v debatě o legitimitě kroků mezinárodních struktur. Impulsy globalizace pro mezinárodní právo soukromé jsou sice méně zřetelné, nicméně naznačují nové cesty výzkumu v tomto oboru. Kupříkladu zkoumání vzájemné závislosti států a nadnárodní struktury typu Evropských společenství nebo otázky přesunu suverenity států na nadnárodní společenství či redefinice státní suverenity.

7. PŘEDOBRAZ EVROPSKÉHO PRÁVA

Za jistý předobraz koncepce dnešní evropské integrace bývá někdy považován projekt tzv. „Evropského federativního svazu“, s nímž vystoupil ve svém projevu před Shromážděním Společnosti národů 5. září 1929 francouzský premiér Aristide Briand. Národy Evropy měly podle něj získat možnost vzájemně konzultovat své záměry a činit společná rozhodnutí. Při zachování suverenity každého evropského státu měla taková evropská spolupráce zahrnovat nejen politickou, ale i hospodářskou a sociální oblast. Memorandum evropské spolupráce, které Briand předložil 17. května 1930 evropským členům Společnosti národů, předpokládalo jistou míru liberalizace pohybu zboží, osob a kapitálu. Shromáždění Společnosti národů vyslovilo přesvědčení, že memorandum přispěje k zachování míru na evropském kontinentě a vytvořilo komisi pro studium Briandových návrhů, která pod vedením generálního tajemníka Společnosti národů Erica Drummonda pracovala až do roku 1938.

První koncepce evropského právního řádu se ve Společnosti národů objevily zejména v souvislosti s francouzským návrhem bezpečnosti a odzbrojení ze 14. listopadu 1932, který podporovala i československá diplomacie. V návrhu francouzského ministra zahraničních věcí Aristida Brianda se dokonce hovořilo o pojmu „Evropská unie“ v rámci Společnosti národů. Tato koncepce nebyla nakonec schválena a ve Společnosti národů fungoval pouze poradní orgán – „evropský výbor“ bez jasně vymezených kompetencí. Briandův návrh sice předpokládal jisté mechanismy sankční a vykonávací v souladu s tehdejšími obecnými principy univerzálního mezinárodního práva, jakož i v souladu s Paktem Společnosti národů a Kellogovým paktem z roku 1928. Zvláštní donucovací opatření měla zejména představovat nová organizace branné moci na evropském kontinentě.³⁵ Jak ovšem hodnotí současný český internacionalista Pavel Šturma,³⁶ ani politická

³⁵ ERICH, J. Le caractère juridique du Pacte de Paris. *Revue de droit international*. 1928, s. 232 an. ZIMMERMANN, M. A. Panevropa či evropská konfederace?. *Zahraniční politika*. 1930, s. 825–826.

³⁶ ČEPELKA, Č. – ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 657 an.

situace a ani tehdejší chápání mezinárodního právního řádu nenazrály do žádoucích podmínek, a tak povahu Společnosti národů charakterizuje nefunkčnost sankčního mechanismu.

I přesto ovšem koncepce Briand-Kellogova paktu cosi vypovídala o vývojovém směřování meziválečného mezinárodního práva, na němž se podílela i československá diplomacie. Nové mezinárodní právo se vymezovalo proti dosavadní tendenci, že válka je svérázný prvek formálně-procesního řešení mezinárodních sporů a zároveň jediný exekuční způsob vynucení právních nároků jednotlivých států. Tento problém Pakt o Společnosti národů nevyřešil.³⁷ Nevytvořil totiž podle Antonína Hobzy žádný orgán s obligatorní příslušností pro likvidaci mezinárodních sporů a mezinárodního násilí, jakousi nestrannou vyšší instanci, která by měla k dispozici *gladium iusticiae* (meč spravedlnosti).

Srovnávací právo dlouho upřednostňovalo některé systémy, metody a postupy, které využívalo též mezinárodní právo soukromé. Transatlantická spolupráce přinesla už po první světové válce pro tyto tradiční postupy a metody některé nové výzvy, které se odrážely kupříkladu v oblasti vzájemného uznávání rozsudků a rozhodčích nálezů. Dříve si komparatisté mohli v zásadě vybírat, co chtějí zkoumat, ale mezinárodní spolupráce si postupně některé oblasti výzkumu prostě vynutila. Srovnávací právo bylo v tomto systému nabídky a poptávky většinou dezorientováno. Bylo zastíněno mezinárodním právem a čelilo četným kritickým hlasům. Proto byl vztah obou disciplín zejména po druhé světové válce přehodnocován. Neustále se vylepšují modely spolupráce obou odvětví, včetně použitelnosti jednotlivých postupů. Není možné vytvářet nadnárodní procesy, aniž jsou brána v úvahu národní specifika. Nejlepším dokladem této výzvy je Evropská unie, jejíž právotvorba by měla lépe využívat poznatků srovnávacího práva. Totéž platí pro rozhodovací činnost Soudního dvora EU v Lucemburku. Prostor pro posílení úlohy srovnávacího práva v evropském právu lze vidět v takových fundamentálních principech evropského práva, jakými jsou minimální harmonizace, subsidiarita či posílená spolupráce.³⁸ V souvislosti s právotvorbou je třeba poznamenat, že také Společnost národů usilovala o vlastní právotvornou aktivitu a že v tomto ohledu učinila pozoruhodný krok také díky zásluhám československé diplomacie a československých internacionalistů včetně Antonína Hobzy. Byl to předně Ženevský protokol z roku 1924, který ovšem kvůli britskému postoji nemohl vstoupit v účinnost, nebo koneckonců též Briand-Kellogův pakt z roku 1928, který podepsaly a ratifikovaly 63 státy. Největšího pokroku v oblasti kodifikačních aktivit bylo ovšem v rámci Společnosti národů dosaženo v kodifikaci mezinárodního práva procesního, a to přijetím statutu Mezinárodního soudního dvora z 16. prosince 1920. V Paktu Společnosti národů však nejsou žádné výslovné zmínky o právotvorných funkcích této organizace a jejích orgánů. Přesto byl v roce 1924 zřízen výbor právních expertů, který i za účasti československých právníků usiloval o alespoň částečnou kodifikaci práva Společnosti národů. I když jeho činnost vyzněla nakonec do ztracena, je možné ji považovat za předchůdce právotvorných procesů poválečné Evropy.

³⁷ BENEŠ, E. *Locarno a Společnost národů*. Praha: Orbis, 1926.

³⁸ V anglickém znění Amsterdamské smlouvy se hovoří o „*closer cooperation*“, neboli o „*užší spolupráci*“, Niceská smlouva používá pojem „*enhanced cooperation*“, což lze přeložit jako „*posílená spolupráce*“.

ZÁVĚR

Je potěšitelné, že československá nauka mezinárodního práva, hlavně v osobnosti Antonína Hobzy, přispěla k řešení problémů, s nimiž se, třeba v jiných souvislostech, potýkáme dodnes. Definice státnosti mezinárodní organizace byla Hobzou vyvíjena v souvislosti s tehdejší Společností národů. Jedni soudili, že to byla utopistická myšlenka o budoucí společnosti, založená na zásadách lidskosti, vzájemného přátelství mezi národy a respektování nezávislosti a územní celistvosti států. Podle těchto názorů byla Společnost národů především výrazem určité filozofie a morálky, jejíž uskutečňování mělo být v praxi naplňováno prostřednictvím veřejného mínění, svobodné diskuse, racionálními argumenty a pravdivou propagandou. Krátce řečeno, mezinárodní organizace, založená na vysokých principech ideových a mravních. Jiní mínili, že Společnost národů má být pevná instituce pro uchování světového míru s vlastním výkonným aparátem pro každodenní politickou práci a s vlastní materiální silou uchování a vynucování míru, včetně mechanismu, jak po případné válce potrestat viníky a napravit důsledky válečného útoku. Ačkoliv Evropská unie je něčím jiným a zcela novým, obecné otázky její povahy a státnosti jsou stále živé, stejně jako Hobzovy myšlenky.

Dynamics and Statics of a Concept of “Union of States”

Michal Tomášek

Abstract: Just like today the legal science is far from being able to define European Union as an entity *sui generis*, it was difficult to classify the League of Nations between the two wars. Czech internationalist Antonín Hobza warned that the aim to define League of Nations as a “Union of states” did not have a rational meaning because the League of Nations was an unprecedented integration of states. In agreement with other theoreticians of international law Antonín Hobza thought that the image of League of Nations would have been misinterpreted if we wanted to apply traditional concepts of organization of states because we have reached a new era of international law. We are seeing the same argumentation today in relation to the European Union. The difference is that European law is treated not only as international but as a supranational law.

Key words: League of Nations, European Union, European law, comparative law